

THE ROLE OF MODERN INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF THE MEMORY CULTURE OF YOUTH

Abdulboqi Khakimov

associate professor

Namangan State Technical University

Uzbekistan, Namangan

ABOUT ARTICLE

Key words: ICT, culture of national memory, memory events, cultural objects, self-awareness, discussion.

Received: 30.05.25

Accepted: 01.06.25

Published: 03.06.25

Abstract: This article analyzes the main directions in which the Act operates, the role of the act in the formation of a culture of memory, the attitude of society to the past, the truthful coverage of historical events as the main task of the media today. Also, the importance of memory culture for the individual, society and the state, factors affecting its formation, methods of preserving, learning and transmitting historical memory are highlighted.

YOSHLARNING XOTIRA MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHDA ZAMONAVIY AXBOROT-KOMMUNIKATSIYA TEXNOLOGIYALARINING O'RNI

Abdulboqi Xakimov

dotsent

Namangan davlat texnika universiteti

O'zbekiston, Namangan

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: AKT, milliy xotira madaniyati, xotira tadbirlari, madaniy obektlar, o'zlikni anglash, munozara.

Annotatsiya: Ushbu maqolada AKT faoliyat olib boradigan asosiy yo'nalishlar, AKTning xotira madaniyatini shakllantirishdagi o'rni, jamiyatning o'tmishga bo'lgan munosabati, tarixiy voqealarning haqqoniy yoritilishi OAVning bugungi kundagi asosiy vazifasi sifatida tahlil qilingan. Shuningdek, xotira madaniyatining shaxs, jamiyat va davlat uchun ahamiyati, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar, tarixiy xotirani saqlash, o'rganish va uzatish usullari yoritib berilgan.

РОЛЬ СОВРЕМЕННЫХ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ФОРМИРОВАНИИ КУЛЬТУРЫ ПАМЯТИ МОЛОДЕЖИ

Абдулбоки Хакимов

доцент

Наманганский государственный технический университет

Узбекистан, Наманган

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: ИКТ, культура национальной памяти, памятные мероприятия, объекты культуры, самосознание, дискуссия.	Аннотация: В данной статье анализируются основные направления деятельности ИКТ, роль ИКТ в формировании культуры памяти, отношение общества к прошлому, реальное освещение исторических событий как главная задача СМИ на сегодняшний день. Освещается также значение культуры памяти для личности, общества и государства, факторы, влияющие на ее формирование, способы сохранения, изучения и передачи исторической памяти.
--	---

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT) hayotning deyarli barcha sohalariga chuqur kirib borib, inson faoliyatining samaradorligini oshirishda muhim vosita sifatida xizmat qilmoqda. Bugungi kunda ta'lim muassasalari va o'quv jarayonida ham AKT muhim ta'lim vositalaridan biridir. Ayniqsa, yoshlarning intellektual, ma'naviy va ijtimoiy rivojlanishida dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Xotira madaniyati — bu shaxsning o'z xotirasini ongli ravishda boshqarish, uni samarali rivojlantirish va bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan qobiliyatidir. Yoshlarning bilim olish jarayonida xotira faoliyati muhim rol o'ynaydi, chunki u o'rganilgan ma'lumotlarni qabul qilish, saqlash va qayta tiklash imkonini beradi.

Kompyuterlar, planshetlar, smartfonlar, interaktiv darsliklar, onlayn platformalar va boshqa raqamli vositalar yordamida yoshlar o'rganish jarayonini yanada samaraliroq va qiziqarliroq o'tkazish imkoniga ega bo'lmoqda. Bunday texnologiyalar yoshlarning diqqatini jamlash, ma'lumotlarni vizual va interaktiv shaklda qabul qilish, o'z-o'zini nazorat qilish va baholash qobiliyatlarini oshirishda yordam beradi. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalar yordamida o'quvchilar uchun individual o'quv yo'nalishlari yaratish, o'rganish jarayonini moslashtirish va rag'batlantirish imkoniyati mavjud. Biroq, texnologiyalarning - ma'lumotlar oqimining ko'pligi, diqqatning tarqalishi, texnologiyalarga qaramlik va o'quv faoliyatining passivlashuvi kabi salbiy tomonlari ham yuzaga kelishi mumkin. Shuning uchun AKT

vositalarini ongli va maqsadli ravishda qo'llash, ularning ta'lim jarayoniga integratsiyasini to'g'ri tashkil etish muhimdir.

ASOSIY QISM

Xotira – bu eslab qolish, esda saqlash, keyinchalik yodga olish va avval idrok etilgan, boshdan o'tkazilgan yoki bajarilgan narsa va hodisalarni tanib olish bilan bog'liq o'tmishdagi tajribalarni aks ettiradi. Xotira ruhiy holatning asosiy va murakkab qismini tashkil etadi. Amerikalik kibernetik, neyrofiziolog, psixiatr – Grey Uolter o'zining «Tirik miya» kitobida xotiraga shunday tushuncha beradi: «Xotira- doimiy yonib turadigan shamdir». Agar yanada qisqa qilib aytiladigan bo'lsa: «Xotira- bu inson tug'ilgan paytidan boshlab butun umr davom etadigan jarayon»[1].

Xotira madaniyati - bu o'tmishni eslash, xotirani saqlash, o'rganish va kelajak avlodlarga uzatish bilan bog'liq bo'lgan qadriyatlar, e'tiqodlar, urf-odatlar, marosimlar, ramzlar, artefaktlar va institutlar majmuidir. Xotira madaniyati shaxs, jamiyat va davlatning o'zini o'zi anglashiga, o'zligini shakllantirishga va kelajakni rejalashtirishga yordam beradi. “Xotira axtlari: bugundagi madaniy xotiralar” nomli mashhur asar mualliflaridan biri bo'lgan M.Bel fikricha: “xotira madaniyati shakllanayotgan madaniy tadqiqotlar sohasida muhim mavzuga aylandi, u yerda u shaxsiy (psixologik) xotira va ijtimoiy xotira muhokamalarini siqib chiqardi. Boshqacha qilib aytganda, xotira madaniyati atamasi xotirani madaniy hodisa sifatida, shu jumladan, individual yoki ijtimoiy hodisa sifatida tushunish mumkinligini anglatadi”[2].

Hamma zamonlarda xalqning, millatning tarixiy xotirasini mustahkamlash yurtning buyuk allomalari, davlat arboblari diqqat-e'tiborida bo'lgan. Insoniyat avlodlarining o'zaro aloqadorligi natijasida vujudga kelgan qadriyatlar, ya'ni ajdodlar va avlodlarning ma'naviy merosi umuminsoniy madaniy meros xazinasiga qo'shiladi va asta-sekin tarixiy xotiraga aylanib boradi. Boshqacha aytganda, tarixiy xotira insoniyatning barcha ajdodlarining fikrlari, g'oya va e'tiqodlari, orzu-istaklarini o'zida mujassamlashtiradi. Tarixiy xotira xatolarni takrorlamaslik, saboqlarni o'rganish va jamiyatni birlashtirish uchun zarurdir.

Tarixiy xotira – ajdodlar yaratgan moddiy va ma'naviy boyliklarni kishilar ongi va kundalik amaliy faoliyatida qayta namoyon bo'lishi, eslanishi, qadrlanishini ifodalovchi tushuncha. Inson o'zining tarixiy xotirasiga ega bo'lmasdan turib, hayotida sodir bo'layotgan ijtimoiy o'zgarishlarning mohiyatini tushunib yetolmaydi, o'z kelajagini tasavvur qila olmaydi. Shu sababdan ham “Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q”[3]. Tarixiy xotira o'z navbatida xotira madaniyatini, qadriyatlarini shakllantirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi.

Xotira madaniyati murakkab tuzilmaga ega bo'lib, quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

- yodgorliklar, muzeylar, arxivlar, tarixiy joylar, fotosuratlar, hujjatlar, artefaktlar;

- shaxslar, oilalar, guruhlar, jamoalar, tashkilotlar, davlat;
- xotira marosimlari, yod etish tadbirlari, tarixiy rekonstruksiyalar, ekskursiyalar, ta'lim dasturlari;
- tarixiy kitoblar, filmlar, spektakllar, adabiy asarlar, memuarlar;
- bayroqlar, gerblar, madhiyalar, shaxslar, voqealar;
- vatanparvarlik, qahramonlik, adolat, erkinlik, birdamlik.

Mahalliy kulturologik an'anada madaniy xotira tushunchasi Y.M. Lotman tomonidan faol ravishda ishlab chiqilgan. Uning madaniyatni "jamoaviy intellekt va jamoaviy xotira, ya'ni ba'zi xabarlar (matnlar)ni saqlash va uzatish hamda yangilarini ishlab chiqishning individualdan yuqori mexanizmi" [4] deb ta'riflashi keng ma'lum. Y.M. Lotman madaniy xotirani informativ va kreativga bo'ladi. Informativ xotira inson faoliyati natijalari haqidagi ma'lumotlarni xronologiya va diaxroniya qonunlariga muvofiq to'playdi. Kreativ xotira esa, aksincha, inson faoliyati massivida eng muhim yutuqlarni ajratib oladi va ularni aniq vaqt ketma-ketligidan tashqari saqlaydi.

Xotira madaniyatini shakllantirishda OAVning roli alohida ahamiyat kasb etadi. Ommaviy axborot vositalari gazetalar, jurnallar, axborotnomalar, byulletenlar, axborot agentliklari, televideniye (kabelli, efir-kabelli televideniye) va radioeshittirishlar, hujjatli kino, elektron axborot tizimi, shuningdek, doimiy nomga ega bo'lgan, davlat tasarrufidagi, mustaqil va boshqa ommaviy davriy nashrlar ommaviy axborot vositalaridir. Ommaviy axborot vositalari qonun hujjatlarida belgilangan tartibda ilovalar nashr etishi mumkin[5].

Xotira madaniyati shaxs, jamiyat va davlatning o'z o'tmishini anglashiga va o'zligini belgilashiga yordam beradi. Umumiy tarix, qadriyatlar va ramzlar asosida jamiyatni birlashtiradi. O'tmishdagi yaxshi va yomon voqealardan saboq chiqarishga, axloqiy me'yorlarni belgilashga va kelajak uchun yo'nalish berishga yordam beradi. Davlat xotira madaniyatidan o'z siyosatini asoslash, o'z hokimiyatini legitimlashtirish va o'z ideologiyasini targ'ib qilish uchun foydalanadi. Xotira madaniyati yosh avlodga o'tmish haqida bilim beradi, tarixiy saboqlarni o'rgatadi va ularni vatanparvarlik ruhida tarbiyalaydi.

OAV va ommaviy kommunikatsiyalar fuqaro o'z fikrini erkin bayon qilishida, hurfikrlikni, madaniyatlararo muloqotni, bag'rikenglikni va mamlakatni boshqarishda mas'uliyatni ta'minlashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Ommaviy axborot vositalari (OAV) xotira madaniyatini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Ular jamiyatning o'tmishga bo'lgan munosabatini, tarixiy voqealar va shaxslarni xotirlash usullarini belgilashga katta ta'sir ko'rsatadi. O'zbekiston kontekstida bu o'rin yanada ahamiyatli, chunki mamlakat o'zining boy tarixi va madaniy merosiga ega.

OAVning xotira madaniyatini shakllantirishdagi asosiy yo‘nalishlari:

- Televideniye, radio, gazeta va internet nashrlari orqali muhim tarixiy sanalar, voqealar, milliy qahramonlar va ularning xizmatlari keng jamoatchilikka yetkaziladi. Bu orqali o‘tmish haqidagi bilimlar oshiriladi va xotira mustahkamlanadi.

- Turli xotira kechalari, anjumanlar, yodgorliklarning ochilishi kabi tadbirlarni keng yoritish orqali OAV jamiyatning diqqatini ushbu mavzularga qaratadi va xotira jarayoniga jalb qiladi.

- Tarixiy mavzularda yaratilgan hujjatli filmlar va ko‘rsatuvlar o‘tmishni vizual tarzda jonlantiradi, voqealarning chuqurroq anglanishiga yordam beradi va emotsional ta’sir ko‘rsatish orqali xotirani kuchaytiradi.

- Tarixiy voqealarning bevosita ishtirokchilari, tarixchilar va madaniyat arboblari bilan o‘tkazilgan intervyular orqali o‘tmishga oid turli nuqtai nazarlar va xotiralar o‘rtaga tashlanadi. Bu esa xotiraning ko‘p qirrali bo‘lishiga xizmat qiladi.

- OAV orqali tarixiy obidalar, muzeylar, an’analar va urf-odatlar haqida ma’lumotlar tarqatish orqali milliy xotira saqlanib qolinadi va kelajak avlodlarga yetkaziladi.

- O‘tmishga oid bahsli masalalarni o‘rtaga tashlash va ularni muhokama qilish uchun OAV maydon yaratishi mumkin. Bu orqali turli xil fikrlar o‘rtaga chiqadi va xotiraning dinamikligi ta’minlanadi.

- Internet va ijtimoiy tarmoqlar xotira madaniyatini shakllantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Foydalanuvchilar o‘z xotiralari, fikrlari va materiallari bilan bo‘lishishlari, turli xotira guruhlariga qo‘shilishlari va interaktiv tarzda muloqot qilishlari mumkin.

O‘zbekistonda ommaviy axborot vositalari xotira madaniyatini shakllantirishda markaziy o‘rinni egallaydi. Ularning mas’uliyatli va professional faoliyati orqali jamiyat o‘z o‘tmishini to‘liq anglaydi, tarixiy saboqlardan to‘g‘ri xulosalar chiqaradi va kelajakka ishonch bilan qaraydi. Shuning uchun ham OAVning bu sohadagi rolini doimiy qo‘llab-quvvatlash va rivojlantirish muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Xotira madaniyati - bu shaxs, jamiyat va davlatning o‘zini o‘zi anglashiga, o‘zligini shakllantirishga va kelajakni rejalashtirishga yordam beradigan muhim ijtimoiy-madaniy hodisadir. Tarixiy xotirani saqlash, o‘rganish va uzatish jamiyatning barqaror rivojlanishi uchun zarurdir. Biroq, xotira madaniyatining manipulyatsiya va siyosiyashtirish xavfini unutmaslik kerak. Tarixiy xotirani ob’ektiv va xolisona o‘rganish, xotira madaniyatidan siyosiy maqsadlarda foydalanishga yo‘l qo‘ymaslik va o‘tmish saboqlaridan kelajak uchun to‘g‘ri xulosalar chiqarish muhimdir.

Zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalari yoshlar hayotida muhim vosita sifatida shakllanib, ularning xotira madaniyatini rivojlantirishda katta ahamiyat kasb etadi. Ushbu texnologiyalar orqali yoshlar tarixiy ma'lumotlarga, madaniy merosga va milliy qadriyatlarga oson va tezkor kirish imkoniga ega bo'lib, ularni anglash va saqlash jarayonlari samaraliroq bo'ladi. Shu bilan birga, interaktiv va ko'rgazmali vositalar yoshlarning qiziqishini oshiradi, ma'lumotlarni uzoq muddat eslab qolishga yordam beradi.

Shu tariqa, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining to'g'ri va samarali qo'llanilishi yoshlar xotira madaniyatini shakllantirishda ijtimoiy va madaniy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim omil hisoblanadi. Bu esa kelajak avlodning milliy o'zligini saqlash va rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. [Xotira - doim yonib turadigan sham // https://avitsenna.uz/xotira-haqida](https://avitsenna.uz/xotira-haqida)
2. Bal M., Crewe J., Spitzer L. Acts of Memory: Cultural Recall in the Present. Hanover: University Press of New England, 1998. P. 7-17.
3. <https://oyina.uz/uz/teahause/2343>
4. Лотман Ю. М. Память в культурологическом освещении // Избранные статьи. Таллинн: Велес, 1992. Т. 1. С. 200-202.
5. O'zbekiston Respublikasining Ommaviy axborot vositalari to'g'risidagi qonuni. – 2007-yil 15-yanvar. <https://lex.uz/acts/-53543>
6. Mamatova Y., Sulaymanova S. O'zbekiston mediata'lim taraqqiyot yo'lida. O'quv qo'llanma. Extremum-press, 2015. -B.94.